Я знаю, все це божевілля. Не треба мені більше туди йти, це просто безум, та я ж тільки тим і живу, що йду туди. Одним одна хвилька надії і двадцять три години п'ятдесят дев'ять хвилин розпуки на добу. Отим я живу. Небагато, сливе нічого. Не треба більше туди йти, мені хана, як піду, це вже певно, мені хана. Але я мушу, мушу, мушу туди йти...

Потяг той самий, щоразу той самий, той, що ним мас приїхати вона. О тринадцятій двадцять. Потяг завше прибуває вчасно, і я добре беру очі в руки, мене ніхто не одурить.

Той тип із своєю покивачкою так уже й пантрує, коли я покажуся па пероні. Як він виходить з будки,— перед тим я завше чую звідти дзвоник, — отож, як він виходить з будки, я саме поминаю його, тим він і знає мене. Він жалісливо кривиться, жалісливо і трохи занепокоєно. Еге, той покивайко непокоїться: може, думає, що я колись накинуся на нього, а може, я й справді коли-небудь на нього накинуся. Я його тоді просто приб'ю і жбурну межи рейки, нехай його переїде потяг, що приходить о тринадцятій двадцять. Бо я тому покивайкові не вірю. Не знаю, чи співчуття його не роблене, мабуть, теж удаване, а от занепокоєння його — щире, і він таки має чого непокоїтися: коли-небудь я приглушу його, і то його ж таки покивачкою. Я не вірю йому, може, він одної бражки з моїми ворогами: у нього ж там у будці телефон — лиш зателефонуй та назви номер, їх, цю станційну братію, з'єднують в одну мить,— може, він щоразу бере трубку, телефонує на передостанню станцію й передає:

— Висадіть її з потяга, затримайте її, не дайте їй приїхати сюди... що?.. Еге, жінку з русявими косами, в маленькому зеленому капелюшку, так, її, затримайте її,— тут він сміється,— так, цей навіжений уже знову тут, нехай собі знову чекає дурно.

Потому він чіпляє трубку й шкіриться, а тоді виходить з будки і, побачивши, що я вже плентаю назустріч, жалісливо кривиться й каже, як звичайно, перше ніж я встигну запитати:

— Вчасно, пане, атож, сьогодні прибуває вчасно.

Можна йому вірити чи ні? Ота непевність доводить мене до шаленства. Може, він скалить зуби, ледве повернеться до мене спиною. А він таки щоразу моститься стати до мене спиною, удаючи, ніби в нього пильне діло на пероні і взагалі йому страх ніколи: снує туди— сюди, жене людей з-понад краю платформи — словом, вишукує собі всяку роботу, аби тільки слава, бо люди й так задкують від краю платформи, ледве його вздрять. Він прикидається, він тільки прикидається, що йому дуже ніколи, а сам, мабуть, нишком регоче, скоро лиш повернеться до мене спиною. Колись я взявся його вивірити: пішов за ним, а тоді враз швиденько шугнув наперед і зазирнув йому в обличчя. Але нічого не побачив на ньому такого, що потвердило б мою підозру,— самий лише острах.

Одначе я йому не вірю: ці хлопці краще вміють панувати над собою, ніж наш брат, вони духом упораються хоч з яким замішанням, їхня бражка має силу й певність себе, це тільки ми, чия доля — чекати, не маємо нічого: ми живемо на вістрі ножа, ми балансуємо на ньому від одної хвильки надії аж до другої, цілих двадцять три години п'ятдесят дев'ять хвилин танцюємо на вістрі ножа: нам одмірено одну-однісіньку хвильку перепочинку. Вони нас добре тримають у шорах, ці наші братове, ці станційні диригенти з покивачками, ці безроги; погомонів по телефону з своїми, перемовився слівцем — і знову нас кинуто скніти, кинуто на двадцять три години п'ятдесят дев'ять хвилин. Вони, ці добродії, порядкують життям...

Його співчуття роблене, тепер я твердо певен; гаразд обмисливши, я можу дійти лиш одного висновку: він мене дурить, вони всі дурисвіти. Вони її замкнули, я вже знаю, вона ж бо хотіла приїхати. Вона мені так і написала: "Кохаю тебе, буду потягом о тринадцятій двадцять". О тринадцятій двадцять буду, написала мені, вже тому три місяці, три місяці й чотири дні. її замкнули, бо не хочуть, щоб вона приїхала. Де вони попустять, де вони дадуть, щоб я хоч раз мав більш як одну хвильку надії, а не те що втіхи. Вони зумисне стали на заваді нашій зустрічі; тепер

сидять собі десь і регочуться, собаки, регочуться і гомонять по телефону, а цьому покивайкові добряче платиться за те, що він кожної днини каже мені, прибравши брехливу міну:

— Так, і сьогодні прибуває вчасно, пане.

Вже те, що він каже мені "пане",— підлість. Який я пан, я злиденний голодранець, що живе одним одною хвилькою надії на добу. Та й край. Ніякий я не пан, начхав я на твого "пана". Та хай вони мене хоч і вдруге охрестять, аби тільки пустили її, аби дали їй приїхати: вони повинні віддати її мені, вона моя, вона ж мені телеграфувала: "Кохаю тебе, буду там о тринадцятій двадцять". "Там" — це ж означає в моїх краях. У телеграмах-бо так завше пишуть. Пишуть "там", маючи на думці місто, де мешкає адресат. "Буду там о тринадцятій двадцять"...

Сьогодні я його рішу. Я вже не годен погамувати свого гніву. Терпець мені увірвався, та й сила теж. Я більш не можу. Якщо я його сьогодні стріну, йому каюк. Надто все це довго тягнеться. І грошей я більше не маю. Навіть на трамвай. Я все спустив, скатертину зі столу, й ту... І нині мушу потвердити, що не маю вже анічогісінько. Лиш на один раз на трамвай. На дорогу назад і то не стане. Назад мушу йти пішки або... або...

В усякому разі, їхній покивайко полетить сьогодні межи рейки, і потяг, що приходить о тринадцятій двадцять, проїде по ньому. Він розвіється димом, так само як і я нині опівдні розвіюся димом, або ж... о господи!

Так гірко, коли в тебе нема грошей навіть назад на трамвай. Вони доводять тебе до останнього, їхнє кодло добре тримається гурту. Вони собі порядкують надією, і рай, і втіха — все в них у кулаці. Все в їхніх пазурах. Нам вільно тільки пригубити з келиха життя. Нам одмірено однісіньку хвильку втіхи на добу. А двадцять три години п'ятдесят дев'ять хвилин — скній собі та заглядай їм у руки, штучного раю, й того

нам не кинуть. А спитати б, нащо все те їм? Усе загарбали в свої лабета! Невже ж таки їм тільки й є в світі дорогого, що гроші? Чом вони не дадуть іншому ні росинки питва, ні крихти курива, чом наша втіха через них така несвітськи дорога? Вони спускають нам на вудочці принаду, ми раз у раз марно силкуємось її вхопити, нас манять вище, ближче до поверхні, та ледве ми вхопимо хоч би промінчик світла, краси, сподівання, як хтось із тих тварюк зарегочеться там, нагорі, попустить волосінь — і ми знов падаємо в темінь.

Вони нам не дають просвітку. І нині я помщуся їм, я вб'ю їхнього покивайка, сторожа їхньої впевненості, жбурну його сьогодні межи рейки, може, хоч цим налякаю їх, тих, біля телефонів, ох, коли тільки взагалі їх можна чимось налякати!

Та їх не діймеш, ось у чому сила, вони все держать у своєму кулаці, хліб, вино, куриво — все їхнє, і її вони загарбали собі. "О тринадцятій двадцять буду там". Без дати. Така вже вона є: ніколи не ставить дати.

Вони не попустять, щоб я бодай поцілував її, ні, ні, ні, ви собі пропадайте, задихайтесь, гиньте з розпачу, без крихти надії, проживайте все до нитки, а коли дійдете краю, то...

І що найстраховинніше — хвилина нашого просвітку стислася. Я вчора помітив — вона стислася. Може, тепер у ній лишень тридцять секунд, а може, й ще менше; я просто боюся з'ясувати достеменно, скільки в ній тепер часу. Та вчора я добре помітив, що вона стала коротша, ніж звичайно. Було, раніш я почував себе щасливим, щойно потяг виринав з-за повороту, чорним захеканим звіром вимальовуючись на блідому видноколі міста. Вона їде, казав я собі, їй пощастило вирватися, вона їде! Я думав так увесь той час, аж поки потяг зупинявся, з нього виходили люди, і ще навіть тоді, коли перон поволі порожнів... і... було по всьому.

Ні, тоді я вже так не думав. Мушу передовсім бути правдивим сам з собою. Щойно з потяга виходили перші приїжджі і я бачив, що її між них немає, я вже так не думав. Усьому був край. Ні, річ не в тому, що почуття щастя раніше згасло,— воно пізніше з'явилося, ось у чім справа. Досі воно спалахувало мені в серці, щойно потяг, чорний і димучий, поставав на сірім виднокрузі міста. Вчора ж воно з'явилося лишень тоді, коли він став. Тільки як він зовсім зупинився, став по-справжньому,— тільки тоді в мені збудилася надія; коли ж він став і коли двері вже повідчинялися... вона з жодних не вийшла...

Я сам себе питаю, чи моє щастя тривало хоч тридцять секунд? Чи мав я хоч тридцять секунд надії? Я не насмію бути до кінця правдивий сам із собою — сказати собі, що насправді була всього лишень одна секунда щастя і... і... мені лишилось двадцять три години п'ятдесят дев'ять хвилин і п'ятдесят дев'ять секунд чорного мороку...

Я не смію, я ледве наважуюся знов туди піти: було б занадто страшно, якби не зосталось бодай однієї цієї секунди. Невже ж вони однімуть мені і її?

Одна секунда — занадто мало. Всьому є межа. Най— послідущішій істоті — і тій треба в житті хоч би якого там ґрунту. Найостаннішій істоті треба хоч секунди просвітку на день. Вони не мають права відняти мені ще й цю одну секунду — і вони вкорочують її.

Їхня бездушність страхітлива. Та ж я не маю за що навіть повернутися назад, бо ще треба доїхати туди, ще треба пересісти. Усе йде шкереберть через якісь нещасні десять пфенігів, їхня немилосердність страховинна. Тепер вони навіть нічого не купують, як колись. Ба навіть нічого з речей не візьмуть. Бувало, вони страх як уганяли за речами. Але тепер їхня захланність дійшла до такого, що вони сидять на грошах і запихаються грішми. Я певен, вони жеруть гроші. А спитатись навіщо? Чого їм бракує? Та ж вони мають хліб, вино, тютюн, мають і гроші, мають усе в світі, мають своїх гладких жінок — чого їм треба ще? Чому вони нічого не попустять іншому? Ні пфеніга грошей, ні

крихти курива, ні росини питва, нічого... нічогісінько... Вони домучили мене до краю.

І я приймаю виклик. Я приглушу їхнього сторожа, покивайка з жалісливою мармизою, що чхав на мене, бо він може миттю подзвонити своїм. Він із ними одна бражка, я вже тепер добре знаю. Учора я прийшов зарані, він ще й гадки не мав, що я тут. Я причаївся в нього під вікном і став чекати — ну й, звісно, він побравсь до телефону. Задзвонило, і я почув його голос:

— Пане начальнику,— казав він,— пане начальнику, треба щось робити. Далі цього чоловіка легковажити не можна. Йдеться, зрештою, про безпеку службової особи! Пане начальнику! — Він мало не плакав, так, тварюка, злякався.—Еге, платформа 46. Усе.

Ну добре ж, що я його розкусив. Це вже вони важать на останнє, що в мене лишилося, уже важать на моє життя. Тепер закипить боротьба. Ну, принаймні ясне становище. Я радий. Битимусь, як лев. Завдам хлосту усій їхній бражці, зберу її всю докупи і жбурну під потяг, що приходить о тринадцятій двадцять...

Вони не залишають мені більш нічого. Довели мене до розпуки. Тепер хочуть відняти мені й ту останню мить. І купувати в тебе більше нічого не купують. Не беруть і годинників. Колись вони страх які ласі були на годинники. За всі мої книжки мені дали три фунти чаю, як-не-як, а я мав із двісті прегарних книжок, на мене, то були таки гарні книжки. Колись я вельми кохався в письменстві. Але три фунти чаю за двісті книжок — це підлість; за постіль мені хоч перепало трохи хліба, материних покрас стало на місяць жити, а тому, хто живе на вістрі ножа, треба так скажено багато! Три місяці й чотири дні — це довго, на такий час багато чого треба.

Зрештою, я маю ще батьків годинник. Він чогось вартий. Ніхто в світі не скаже, що він нічого не варт; може, стане мені назад на дорогу, може,

трапиться кондуктор із добрим серцем і дозволить проїхати за годинник, а може, господи, а може, мені треба буде два квитки назад?..

Уже пів на першу, треба вже збиратися; то не велике діло, власне, ніяке діло: встати з ліжка — та й уся збиранка; в хаті голо, я все спустив. Бо ж треба жити. Матраца взяла господиня за місяць комірного. Порядна жінка, дуже порядна, найпорядніша з жінок, що я їх будь-коли знав. Добра жінка. Можна пречудово вилежатися на пружинах. Нікому й невтямки, як добре можна виспатися на пружинах, коли людині спиться. Мені не спиться, я живу на вістрі ножа, я живу секундою надії, секундою, коли відчиняються двері потяга, а моє щастя не виходить.

Мені треба зібратись на силі, бій надходить. За чверть перша година, в десять на першу треба сісти на трамвай, тоді я рівно чверть на другу буду на вокзалі, о вісімнадцятій на другу — на пероні, коли покивайко вийде з будки, я якраз надійду, щоб почути від нього:

— Так, і сьогодні вчасно, пане.

Те бидло таки справді каже мені "пане". Решті всім він гукає без церемоній:

— Агов, ви там, геть від краю платформи, чули!

А мене ж неодмінно величає "паном". Це в них якийсь умовний знак! Вони ж так прикидаються, господи, як вони корчать блазнів, поглянути на них, то можна подумати, що й вони знають голод, що й вони вивелися з чаю, не мають чим заросити душу, таку тобі скорчать міну, що ти ладен останню сорочку а Себе їм віддати.

Вони вміють так прикинутися, що можна з жалю до них роками плакати. Якби ж я міг заплакати! На мене, виплакатись — велике добро, плач замінив би вино, куриво, хліб і, може, навіть ту однісіньку мить

радощів, коли б і вона зникла й зосталося двадцять чотири години голої розпуки.

Але тут, у трамваї, я, звісно, не можу плакати,— мушу зібратися на силі, мушу кріпитися щомога. Вони не повинні нічого запримітити; і на вокзалі треба не ловити гав. Вони, певне, поставили там десь своїх людей. "Ідеться, зрештою, про безпеку службової особи. Платформа 46". Я пильнуватиму як проклятий; кондукторка раз по раз підозріло зиркає на мене, вже вдруге питає:

— У всіх є квитки?

І дивиться тільки на мене. А в мене ж таки справді є квиток, я міг би вихопити й тицьнути його їй під самісінького носа, вона ж сама його мені дала і вже не пам'ятає.

— Усі мають квитки? — знов питає вона, питає втретє і знов дивиться на мене. Я червонію, а тим часом квиток же в мене є; вона йде собі далі, а люди, певне, думають: у нього немає квитка, він дурить управління трамвайного транспорту. Тим часом я потратив на проїзд свої останні двадцять пфенігів, я навіть ще купив талон на пересядку...

Треба бути страшенно обачним, а я ж був замалим не шаснув на перон повз контролера — як ураз згадав, що в мене нема квитка на перон і більше немає ані пфеніга. Вже сімнадцять на другу, за три хвилини буде поїзд, о господи, я збожеволію!

— Візьміть годинника,— кажу я контролерові.

Він страшенно ображається.

— Господи, та візьміть-бо годинника!

Він одпихає мене. Шляхетний гендляр образився. Я повертаюсь і йду від нього, а вже сімнадцять з половиною на другу.

— Кому годинника? — гукаю я.— Годинника за десять пфенігів! Чесно зароблений, не вкрадений, годинник мого батька!

Люди, десь, мають мене за божевільного або злочинця. Хоч би тобі одна свиня сквапилась на годинника! Може, хто вже дав знати поліції.

Треба вдатися до жебраків. Он вони стоять у тунелі. Вже вісімнадцять на другу, я здурію, невже ж таки саме сьогодні я маю пропустити потяг, цього дня, коли вона конче приїде? "Приїду о тринадцятій двадцять".

— Колего,— вдаюсь я до першого, що стрів,— дай мені десять пфенігів за годинника, тільки хутчіше, хутчіше!

І цей пасує, навіть жебрак пасує.

— Колего,— кажу я,— у мене залишилася одна хвилина, розумієш?

Він розуміє, розуміє, певна річ, хибно, та хоч так розуміє, а це вже щось та важить, коли тебе розуміють бодай хибно. Принаймні якось розуміють, бо інші ніяк не розуміють. Він великодушний — дає мені цілу марку.

— Колего,— кажу я,— мені потрібні десять пфенігів, розумієш, не марка, а десять пфенігів, розумієш?

Він знову розуміє хибно, а проте яке то щастя, коли тебе розуміють бодай хибно; якщо я вийду живий із цього бою, я обцілую тебе, колего.

Він дає мені ще й десять пфенігів на додачу,— отакі вони, жебраки, дають ще щось і на додачу і розуміють тебе бодай хибно.

О дев'ятнадцятій з половиною мені щастить злетіти сходами нагору. Я мушу бути обережний попри все. Мушу пильнувати, як скажений. От уже виринув потяг, чорним димучим клубком малюючись на блідому небосхилі міста. Серце моє на його появу майже перестає битись. Ллє я встиг, я таки встиг. Всупереч усьому, мені пощастило встигнути.

Я тримався аж геть здалеку од того покивайка, він стояв межи людьми — і раптом углядів мене; він скрикнув — його знову опав страх — і гукнув на своїх посіпак, що причаїлись там, у його будці; він махнув їм — хапайте його, мовляв. Ось вони вже біжать, ось— ось вони мене схоплять, але я сміюся, я сміюсь над ними, бо перше ніж вони встигли до мене добігти, потяг зупиняється — і вона припадає мені до грудей, вона, — у мене більш нема нічого в світі, лишень вона і перонний квиток, вона і зужитий квиток на перон...